

Példaképek: Moór Gyula, egy 20. századi magyar jogfilozófus közéleti szerepvállalása

Szabادfalvi József

jogász, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja, Debreceni Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Absztrakt: Moór Gyula, a két világháború közötti magyar jogbölcseleti gondolkodás doyenje, a 20. század első felében a legkiemelkedőbb európai jogi gondolkodóknak volt a kortársa. A pesti jogi kar meghatározó professzoraként az 1930-as évek elejétől aktívan részt vett a tudományos és szakmai közéletben. Az egyetem rektoraként, majd a Magyar Tudományos Akadémia megbízott elnökeként a második világháborút követően a napi közéleti és politikai konfliktusok kereszt-tüzébe került. 1950-ben bekövetkezett haláláig képes volt megőrizni szakmai és emberi integritását, mely például szolgálhat az utókornak.

Kulcsszavak: Moór Gyula, jogbölcselet, Magyar Tudományos Akadémia, közélet, parlament

Abstract: Gyula Moór, the doyen of Hungarian legal philosophy between the two world wars, was a contemporary of the most prominent European legal thinkers in the first half of the 20th century. As a prominent professor at the Faculty of Law in Pest, he actively participated in academic and professional public life from the early 1930s. As the rector of the university and then as acting president of the Hungarian Academy of Sciences, he found himself in the crossfire of daily public and political conflicts after the Second World War. Until his death in 1950, he was able to preserve his professional and human integrity, which can serve as an example for posterity.

Keywords: Gyula Moór, jurisprudence, Hungarian Academy of Sciences, public life, parliament

Minden tudományos diszciplína művelése során találkozhatunk a tudományozak olyan művelőjével, akinek szakmai-közéleti tevékenysége példa lehet az utókor számára. Jómagam tudományos pályafutásom elején legnagyobb szerencsémre – egykori tanszékvezetőm, Ruszoly József professzor kapacitálására – szembesültem egy olyan életművel, mely nemcsak önértéke, hanem a tudományos teljesítmény mögött álló személyiség kiválósága okán is felkeltette az érdeklődésemet.

Moór Gyula életútját és munkásságát az évek során feltárva kötelességemnek éreztem, hogy személyét, életútját és szerepét a hazai jogbölcséleti gondolkodásban a szakmai nyilvánossággal is megismertessem (Szabadfalvi J. 1994; Szabadfalvi J. 1995, 143–210; Moór Gy. 2001; Szabadfalvi J. 2014, 103–147; Szabadfalvi J. 2024, 182–215.).

De ki is volt ez a magyar jogfilozófus? „A magyar jogfilozófia a külföldön és legújabbban a belföldi irodalomban is bizonyosságát adta egészséges fejlődésének és most már a magyar közvéleményen, a magyar életben a sor, hogy az új magyar jogfilozófia kincseit birtokába vegye [...] mert az új magyar jogfilozófia, dr. Moór Gyula jogfilozófiája nemcsak modern színvonalú, a külföldi tudomány fejlődésével és legújabb eredményeivel teljesen egybeforrt, hanem eminenter magyar jogfilozófia is.” (Horváth B. 1923, 153.) Horváth Barna, a neves pályatárs, Moór 1923-ban megjelent *Bevezetés a jogfilozófiába* című – jogfelfogásának első szintézisét jelentő – könyvéről írt recenziójában olvashatjuk ezeket a sorokat. Horváth szavaival élve – a nem sokkal korábban elhunyt – Somló Bódogot követően Moór volt a magyar jogfilozófiai gondolkodás „representative man”-je. Folytatója a Pauler Tivadar, Pulszky Ágost, Pikler Gyula, Somló Bódog által megkezdett, a magyar jogbölcsélet önállósodási igényét kifejező kísérletnek. Ugyanakkor Horváth mondataiból a korszellem is tükröződik. A Trianon utáni Magyarországon nem csupán a közéletben, a politikában, hanem a társadalomtudományokban, így a jogbölcséleti gondolkodásban is tanúi lehetünk az identitásán és a jövőjén töprengő értelmiségi elit útkeresésének. Ebben a közegben kívánom bemutatni Moór Gyula 1930-as és 1940-es évekbeli közéleti, részben politikai szerepvállalását, illetve az ezekkel járó konfliktusokat.

Moór jogbölcséleti életművének értékelésekor megállapítható, hogy jogfilozófiáját alapvetően az újkantianizmus álláspontjának elfogadása határozta meg, melyet mint általános filozófiai kiindulópontot mindig nyíltan vallott. Ugyanakkor maga is látta, hogy a neokantianus filozófia a számtalan vonulatával a legkülönbözőbb jogbölcséleti konklúziók levonására alkalmas. Így nem véletlen, hogy ugyanahhoz a jogfilozófiai irányzathoz tartozónak tekinti az utókor Hans Kelsent, Rudolf Stammlert, Somló Bódogot, vagy éppen Gustav Radbruchot, Alfred Verdross, illetve Moór Gyulát vagy Horváth Barnát.

Moór feltétlen érdeme, hogy széles elmélettörténeti alapra építette föl saját jogbölcséleti tételeit, abban mindig világosan megjelölte, mit tart saját számára hasznosíthatónak. Alapvetően a korabeli német, illetve német nyelvű filozófiai, jogbölcséleti szakirodalomra támaszkodott, de műveiben jelentős az olasz és francia hivatkozások száma is. A német kultúrkörhöz való kapcsolódásának elsődleges okát a magyar tudományosság, azon belül pedig a hazai jogtudományi gondolkodás hagyományaiban kell keresnünk.

Moór saját felfogását az „összefoglaló jogfilozófiák” közé sorolta, mely a jogbölcséleti problémáknak nemcsak egyikét vagy másikat, hanem az általa négy kérdéskörként leírt (jogi alaptan, jogszociológia, jogi értéktan, jogtudományi

módszertan), azaz a jogfilozófiai gondolkodás fejlődése során kikristályosodott általános („örök”) jogbölcseleti problémák mindegyikével foglalkozik. Elméleti rendszerének felállításakor az a vágy hajtotta, hogy megoldásaiban a jogfilozófiai irodalomra támaszkodó, a különböző irányzatok, gondolkodók hibáiból okuló, az egyoldalú túlzásokat lemetsző, „egyenlítő és összefoglaló rendszert” dolgozzon ki. Moór tisztában volt elméleti rendszere hiányosságaival, s ezt korrigálандó az 1920-as évek végétől kezdődően minden jelentősebb tanulmányában egy-egy részprobléma alapos elemzését végezte el. Igaza volt Kornis Gyulának, amikor 1943-as akadémiai üdvözlő beszédében – az életmű megkoronázásaképp – a végső szintézist sürgette (Kornis Gy. 1943, 258.). Jogbölcselete ugyanakkor jelentős befolyást gyakorolt kora magyar tételes jogtudományi irodalmára, mely egybevágott a jogfilozófia szerepéről és feladatáról vallott felfogásával.

Moór Gyula az 1930-as évek elején

Moór 1888. augusztus 11-én született Brassóban. Középiskoláit szülővárosában, egyetemi tanulmányait 1907 és 1911 között a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán végezte. Tanárai közül számára a legfontosabb – a későbbi atyai jó barát és mester, az európai jogfilozófiai gondolkodás méltán számon tartott képviselője – Somló Bódog volt. 1912 tavaszán a kolozsvári egyetem ösztöndíjával fél éves tanulmányutat tett Németországban, ahol megismerkedett Rudolf Stammlerrel, a kontinensen ekkor

uralkodó neokantiánus jogfilozófiai irányzat megalapítójával. Egyetemi tanulmányainak zárásaként 1913. május 2-án „sub auspiciis Regis” a jogtudományok doktorává avatták.

Az első világháborút megelőzően két ízben is megpályázta az eperjesi evangélikus jogakadémia által kiírt tanári álláshelyet. Második próbálkozását siker koronázta, így 1914. szeptember 1-jétől a magyar büntetőjog, magyar büntető perjog és jogbölcselet tanszékére nyilvános rendkívüli tanárnak nevezték ki. A háborús események azonban közbeszóltak, a mozgósítások a frissen kinevezett jogakadémiai tanárt a harctérre szólították. A több mint négyéves – főképpen az északkeleti fronton teljesített – katonai szolgálat megakadályozta, hogy Eperjesen tényleges oktatói tevékenységet folytasson. A „harctéri szolgálat” során az ifjú Moór derekasan helytállt. Számos katonai kitüntetésének is köze lehetett ahhoz, hogy 1928-ban vitézzé avatták. A második világháború után, a koalíciós évek vége felé, parlamenti közszereplései alkalmával politikai ellenfelei gyakran támadták e cím korábbi viselése miatt.¹

1917 tavaszán a háborús események közepette Somló bábáskodása mellett folyt le Kolozsvárott „jogbölcselet tárgykörből” a magántanári habilitációs eljárása. A háború befejezését követően Somló „saját tanszékének [nemzetközi jog és jogbölcselet – Sz. J.] megosztásával” a kolozsvári egyetemen katedrához segítette volt tanítványát (Moór Gy. 1921, 18.). A háború utáni kaotikus viszonyok 1919 májusára ugyanakkor ellehetetlenítették az egyetem működését, s a bekövetkezett társadalmi-politikai változások az intézmény kényszerű menekülését eredményezték. A „száműzött” egyetem először Budapesten folytatta tevékenységét, majd remélve a mielőbbi Kolozsvárra való visszatelepülést a magyar parlament döntése értelmében „ideiglenes” jelleggel Szegeden nyert elhelyezést. Kézenfekvő megoldásként adódott a kar számára, hogy – az időközben tragikusan elhunyt – Somló megüresedett jogbölcseleti katedráját tanítványával töltsék be.

Az idő múlásával tudományos, közéleti elismerései és megbízásai egyaránt gyarapodtak. Időközben a Magyar Filozófiai Társaság, a Magyar Társadalomtudományi Társaság, a Mikes Irodalmi Társaság választmányi tagjává, valamint a Magyar Külügyi Társaság és a szegedi székhelyű Dugonics Társaság tagjává választották. Az 1924/25. tanévben dékáni, a következő évben prodekáni megbízást kapott. Tudományos tevékenysége elismeréseként 1925 tavaszán a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának választották. A Pauler Ákos, Finkay Ferenc, Angyal Pál és Kornis Gyula aláírásával jegyzett „tagajánlásban” a

¹ Legszemléletesebben példázza ezt Moór 1947. július 23-án a Nemzetgyűlésben elmondott beszédének hivatalos jegyzőkönyve. Vö. *Nemzetgyűlés Naplója*. VII. köt. Budapest: Athenaeum, Budapest, 1947. 508–513. Hasonló módon jártak el vele szemben az Országgyűlésben az 1947. október 8-án elmondott beszéde közben. Vö. *Országgyűlés Naplója*. I. köt. Budapest: Athenaeum, 1948. 116–146.

következőket olvashatjuk: „Moór Gyula dolgozatai csaknem kivétel nélkül a jogbölcsészet alapvető kérdéseivel foglalkoznak. Minden dolgozatát a jogtudományokban és a bölcséleti disciplínákban való teljes jártasság, éles ítélő és elemző képesség, bátor kritikai szellem, világos eleven stílus jellemzi. [...] Moór Gyulától nagy készültsége, írói hivatottsága, tudmányszeretete alapján joggal várhatjuk a kiváló tudományos művek egész sorozatát. Eddig igen eredményes irodalmi munkássága máris érdemesíti arra, hogy a tek. Akadémia a levelező tagsággal jutalmazza, s ez által is kötelezze őt a további lankadatlan tudományos munkára.” (*Tagajánlások 1925-ben.* 13–14.)²

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara 1928 őszén hívta meg Moórt a betöltetlen jogbölcséleti tanszékre. Az évek múlásával, az 1930-as évek közepére a pesti jogi kar tekintélyes professzorává válva egyre több tudományos és közéleti feladatot látott el, illetve elismerésben részesült. Ezek közül kiemelésre érdemes, hogy 1935-ben Chorin Ferenc-jutalommal tüntették ki. A díjra jelölő akadémiai bizottság szerint: „Moór Gyula munkássága szinte iskolapéldáját mutatja a szüntelenül dolgozó, új meg új vizsgálati terénnumokat kereső, az elhivatottságát érző tudományos elme tevékenységének.” A bizottság megfogalmazásában a jelölt „a magyar tudomány legkitűnőbb képviselői közé méltán beérkezett”. (*Tagajánlások 1925-ben.* 13–14.) Az 1935/36-os tanévben a pesti jogi kar dékánjává, majd 1937-ben – tíz évi időtartamra – Tomcsányi Móric felsőházi rendes tag mellé felsőházi póttaggá választották. Feltehetően az egyetemi ifjúság körében megmutatkozó szimpátia jele lehetett, hogy neve 1937 tavaszán a Márciusi Front elődszervezetének tekinthető Egyetemi Kör lehetséges elnökeként is felmerült (Tettamanti K. – Bachner E. 1991, 17.). A diáksághoz való kötődését még az 1948-as kényszernyugdíjaztatása alkalmából hozott kari tanácsi határozat is megemlíti.³

Moórt az 1930-as évek elejétől foglalkoztatták a jogi felsőoktatás megújításának problémái. Több előadásban és tanulmányban értekezett a jogászképzés modernizálásának szükségességéről (Moór Gy. 1938, 33.). Szerepet vállalt az oktatási kormányzat jogakadémiákat megszüntetni kívánó törekvéseiben (Bole-
ratzky L. 1990, 13.). Moór legfőbb ellenvetései a jogi felsőoktatás e formájával szemben az oktatás színvonalával voltak kapcsolatosak. Végleges megszüntetésükhöz azonban már semmi köze sem volt. A jogakadémiák bezárását – mely a jogászsággal és a jogászképzéssel szembeni átfogó politikai „támadás” része volt – 1949-ben halálos betegként „belső száműzetésben” élte meg.

A hazai tudós társaság Moórt 1942. május 15-én emelte rendes tagjainak sorába. Ajánlói között a korabeli jogtudomány és kapcsolódó „társtudományok”

² Akadémiai székfoglaló előadását „A jogi személyek elmélete” címmel tartotta, mely témában később – az Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozatában – terjedelmes monográfiát írt. Vö. Moór Gy. 1931.

³ ELTE Lvt. Iratok. 48. köt. Jkv. IV. rendes ülés. 1948. december 15. 5.

kiválóságait találjuk. A Balogh Jenő, Finkey Ferenc, Polner Ödön, Erekly István, Kolozsváry Bálint, Schütz Antal, Navratil Akos, Dékány István, Tomcsányi Móric, Kuncz Ödön, Szladits Károly, Marton Géza, Nizsalovszky Endre által jegyzett ajánlás végén bátor kritikai szellemét, világos, közérthető stílusát és a nemzeti szellemhez való ragaszkodását emelik ki, mely alapján Moór „bőségesen rászolgált” a nagy megtiszteltetésre (*Magyar Tudományos Akadémia Almanach MCMXLII-re* 43.).

Emberi alkata, életvitele alapvetően nem predesztinálta közéleti-politikai szerepvállalásra. A magányt és visszavonultságot kereső természetéről egy háború után megjelent írásában is szól (Moór Gy. 1947b, 15.). Világnézeti felfogásának jellemzőképp érdemes idézni a pesti egyetem rektoraként 1946-ban elmondott ünnepi beszédéből: „[A] legnagyobb élő hatalom a múlt [...] egész kultúránk nem egyéb, mint azoknak a szellemi kincseknek a halmaza, amelyek a múlt óriási hagyatékaként szállnak nemzedékről nemzedékre. Minden műveltség alapja a letűnt kor ismereteinek, erkölcsi, vallási, jogi és művészeti felfogásának, technikájának és gazdasági tudásának az az átvétele, amely a szó szoros értelmében vett átvétel és átadás: tradíció. A jelenkor a haladás terén akármilyen nagy is, az örökölt kultúra nagyságához képest rendszerint csak csekély töredékekkel bírja gazdagítani az emberiség szellemi kincseit.” (Moór Gy. 1946a, 8.) E gondolatok Moór konzervativizmusát jól jellemzik, ugyanakkor nem álltak távol tőle a klasszikus liberális alapértékek sem. *A jogrendszer tagozódása* című 1937-ben megjelent tanulmánya zárógondolataként a következőket írja: „Az individualizmustól védett értékekről sohasem mondhat le az emberiség. Az állam maga is a társadalomban rejlő egyéni erőkhöz, a magánszférából az állami tevékenység körébe vont emberi cselekvésekből épül fel. [...] Az individualizmus teljes kiirtása annál kevésbé lehet társadalmi végcél, minél magasabbrendűvé fejlődik az ember. Mert hiszen az egyéniség titokzatos mélységéből fakadnak azok a csodálatos erők, amelyek az emberi kultúrát előbbre viszik.” (Moór Gy. 1937, 44.)

Polgári (konzervatív) demokrata felfogása mindvégig szemben állt a magyar és német szélsőjobboldali, fasiszta törekvésekkel, illetve minden totalitárius rendszerrel és magatartással. A háború alatti „nyílt antifasiszta-náciellenes” kiállásáról tanítványi visszaemlékezésekből értesülhetünk (Berencz J. 1992, 8.). Ezt erősíti meg Szabó Imre – a későbbi kíméletlen marxista kritikusa – egy 1946-os recenziójában, amikor azt írta Moórról, hogy „a hitleri Németországtól nemcsak távol állott, hanem azzal szembe is fordult”. (Szabó I. 1946, 40.) Ezzel kapcsolatosan érdemes előzményként utalni a pesti jogi kar dékánjaként 1935. október 6-án – Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején – tartott egyetemi ünnepi beszédére, melynek indító helyzetértékelése szerint Európában a „diktatúrák szele süvít végig”, majd így folytatja: „Ma hatalmas és művelt nagy kulturnemzetek az abszolút vezéri hatalomért lelkesednek s a néplélek mélyéből előtörő szenvedélyes fanatizmussal sorakoznak a diktátori zászló alatt.” Fél évvel később, 1936. március 15-én tartott ünnepi beszédében már így fogalmaz: „A nagy ember politikai

»vezérségét« kívánó modern szellemi áramlat, a Führer-Prinzip, a magyar gondolatától teljesen idegen.”⁴ Úgy véli, hazánkban az ezen az elven működő államrendszer nem lehet a távlatos jövője.

Emberi tartását, szellemi nagyságát példázzák a háború kellős közepén, 1943-ban az akadémiai székfoglaló előadásán elmondott gondolatok. A politikai szabadság, az erkölcsi felelősség és a zsarnoki állam kapcsán felemelte szavát az ártatlanul elítéltekért. A vészterhes időszakban az állam és polgárai viszonyáról megfogalmazott kijelentései nyomatékos súllyal bírtak: „Szabad akaratú eszes teremtmény számára... az államhatalom erkölcsileg csak akkor elviselhető, ha nem zsarnoki, vagyis ha a politikai szabadság útján a hatalomnak alávetettek maguk is beleszólhatnak a hatalom gyakorlásába.” (Moór Gy. 1943a, 229.)

A szintén 1943-ban a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent *A szabad akarat problémája* című könyvében – mely akadémiai székfoglaló előadásának könyvnyi terjedelmű változata volt – mind a fasiszta, mind a kommunista diktatúrát elutasítva fogalmazza meg: „Ha [...] a diktatúra a könyörtelen terror eszközeivel tartja fenn magát [...] akkor erkölcstelensége még csak fokozódik: mert hiszen nem enged polgárai számára más szabad választást, mint választást a fizikai vagy erkölcsi megsemmisülés között.” (Moór Gy. 1943b, 144–145.) E művében a háború borzalmaira utalva nem rejti véka alá véleményét: „[A] terrorisztikus diktatúra háborúja is a saját képére van teremtve. Attól a hatalomtól, amely saját polgáraiban nem tiszteli az embert, amely terrorlegényekkel és koncentrációs táborokkal dolgozik, nem várható, hogy meghajoljon az ellenséges katonas az ellenséges polgár emberi méltósága előtt. Nem meglepő tehát, hogy az európai kultúra kivirágzása óta aligha viseltek ilyen brutális módszerekkel, ilyen könyörtelen durvasággal háborút, mint ma.” (Moór Gy. 1943b, 147–148.) Ezekben a hónapokban a hazai véleményalkotó értelmiségből kevesen merték vállalni, hogy ilyen nyíltan szóljanak a köztudatban még alig ismert, tudott borzalmakról. Minden bizonnyal e sorok megjelenése is közrehatott abban, hogy Szálasi hatalomátvétele után lakását hátrahagyva kellett menekülnie. A nyilasok elől nővére pesterzsébeti otthonában talált menedéket (Mály J. 1991.).

Említésre méltó a Magyar Tudományos Akadémia 1943. évi nagyjutalmának odaítélése körüli vihar is, amelynek során – elsősorban Moór bátor és harcias kiállásának köszönhetően – Hóman Bálint helyett Szekfű Gyula *Állam és nemzet* című munkája kapta meg a díjat. E lépést az utókor a háború alatti Akadémián belül is megnyilvánuló németbarát, szélsőjobboldali befolyás visszaszorítására irányuló törekvésnek tekinti, mely megpróbált nemzeti egységet teremteni a kultúrában és a tudományban (Szabolcsi M. 1991, I.).

A háború alatt tanúsított magatartását jól példázza az az eset is, amikor szegedi kollégája, Horváth Barna és tanítványa, Bibó István kezdeményezésére – több neves professzor visszautasítása után – Moór támogatólag aláírta Vas Tibor,

⁴ Moór Gyula előadásai (1936. március 15.) MTAK Kézirattár Ms. 1365/11.

zsidó származású fiatal jogfilozófusnak a kormányzóhoz írt kérelmét, melyben a zsidótörvények alóli mentességért folyamodott. Valószínűleg ennek is köszönhetően mentesült az ifjú kolléga – Moór későbbi dogmatikus marxistává váló utóda a pesti egyetemen – a hátrányos következmények alól. (Horváth B. 1993, 79.)

Moór Gyula 1945 körül

1945 őszén a budapesti egyetem Rector Magnificusává választották. Az egyetem első számú vezetőjeként jelentős szerepe volt az intézmény „újraindításában”, az oktatás, azon belül is a jogászképzés újjászervezésében. Ennek keretében támogatta a munkástanfolyamokat és a népi kollégiumok ügyét. A következő, 1946/47-es tanévben szokásos prorektori megbízatását töltötte, azonban a „soros”, orvostudományi kar által „delegált” rektor betegsége miatt a tanév jelentős részében „helyettes rektorként” az intézmény irányítása a továbbiakban is a feladata maradt. Egyetemi tisztségeinek sora ezzel azonban nem ért véget, hiszen az 1947/48-as tanévre – amire rektori megbízást követően még nem volt példa – ismételten a jog- és államtudományi kar dékánjává választották. Egyetemi vezetőként, kiállva az intézményi autonómia mellett, 1946 novemberében igen éles hangú sajtóvitába keveredett a minisztérium egyetemi ügyosztályának vezetőjével (Moór Gy. 1946b, 1.). Szembeszállt a főhatóság hivatalnokának azon kijelentésével, mely szerint az egyetemi autonómia akadályozza az intézményeket abban, hogy a „jobboldaliakat” „tudós demokratákra” cseréljék fel. Az igazolóbizottságok és a „B-lista-bizottságok” tevékenysége után a „politikai nagytakarítás” újabb

hullámainak veszélyeire hívta fel Moór a figyelmet. Álláspontja szerint az autonómia nemcsak az oktatás, a tudomány függetlenségét és szabadságát biztosítja, hanem annak is útját állja, hogy „a pártigazolvány váljék a legfontosabb állások betöltésénél az egyedüli legitimációvá”.

Feltehetően a háború előtti és alatti kiállása miatt 1945-ben, még rektori kinevezése előtt, följánlották számára Magyarország moszkvai nagyköveti posztját, melyet nem fogadott el. A követségi posztra később barátját, Szekfű Gyulát nevezték ki. Márai Sándor 1948-as naplójában Szekfű politikai szerepvállalását, illetve Moór későbbi sorsát így kommentálta: „Négyezer dollárt kap havonta, mint moszkvai nagykövet, ezt se felejtjük el; ha nem vállalja a szerepet, itthon ma koldus lenne vagy üldözött tudós, mint Moór Gyula, akit hasonlóan megkínáltak e tisztséggel, de nem fogadta el; s ma nyugdíjban tengődik, politikai számkivettségben.” (Márai S. 2008, 60.)

A nagykövetségi poszt felajánlását követően más, jelentősebb tisztségek betöltésénél is felmerült a neve. Egy alkalommal az igazságügyi miniszteri szék várományosaként tartották számon, sőt a köztársasági elnöki posztra jelöltek között is szóba került a neve. Közéleti tevékenysége igazából ezt követően vált országosan ismertté. 1945. november 29-én a Nemzetgyűlés első ülésén a választójogi törvényben az ország szellemi és közéleti vezető személyiségeinek fenntartott 12 hely egyikére a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front ajánlására képviselőnek választották meg. A háború utáni első demokratikusan megválasztott parlamentben így jutott mandátumhoz, olyan tekintélyes személyek mellett, mint Bölöni György, Dálnoki Miklós Béla, Juhász Nagy Sándor, Károlyi Mihály, Kodály Zoltán, Pátzay Pál, Szent-Györgyi Albert, Szőnyi István, Tamási Áron, Vámbéry Rusztem és Zsedényi Béla. A Nemzetgyűlés Naplója szerint a tizenkét név felsorolásakor egyedül Moór nevének elhangzása után volt hallható az „éljenzés és taps”, mely valószínűsíthetően a karzaton helyet foglaló joghallgató tanítványainak tetszésnyilvánítása lehetett.

1945 őszén a Magyar Tudományos Akadémia helye, szerepe, további sorsa kérdésében kibontakozó vita – melyben Moór igen aktívan vett részt –, illetve a Szent-Györgyi Albert-féle „Magyar Természettudományi Akadémia” életre hívása következtében Kornis Gyula, a tudós testület akkori elnöke lemondott tisztségéről.⁵ A kényes helyzet megoldása érdekében Moórt, a II. osztály elnökét bízták meg „helyettes elnökként” ideiglenesen az elnöki teendők ellátásával. A felkérő levél megfogalmazása szerint „az új elnök megválasztásáig, felmerült annak szük-

⁵ Moór Gyula MTA-tisztségei: az igazgatótanácsának tagja 1945. május 30. és 1946. július 24. között, illetve a II. Osztály elnöke 1945. május 30. és 1948. január 12. között. (Forrás: MTA Történeti Adattár: mta.hu/tortenetitar?PersonId=29253)

sége, hogy az Akadémia az elnök helyetteséül egy kiváló és érdemes tagját felkérje.”⁶ E tisztséget 1945. október 29-től 1946. július 24-ig, az Akadémia részleges újjászervezéséig, illetve Kodály Zoltán elnöki megbízásáig látta el. Mindeközben egyre elmérgesedő nyilvános vitát folytatott Szent-Györgyi Alberttel. Érdemes utalni a *Világ* című korabeli lap 1945. december 12-i számában olvasható Moór-nyilatkozatra, ahol visszautasította Szent-Györgyi azon vádját, mely az Akadémia „közelmúltbeli” tévedéseit és botlásait szoros összefüggésbe hozta nemzeti katasztrófáinkkal. Cáfolta azokat a kijelentéseket, melyek az Akadémia összetételére vonatkoztak és bizarrnak nevezte azt a fővetést, hogy az összes tag mondjon le, és ezt követően egy arra hivatott bizottság hívja vissza az „igazi” tudósokat. Moór szerint az Akadémia jelenlegi helyzetében, anyagi gondjai közepette is a magyar kultúra és tudomány szolgálatában fejt ki felmérhetetlen értékű tevékenységét. (Moór Gy. 1945b, 4.)⁷

Egyetemi és akadémiai megbízásai mellett számos társadalmi, közéleti és szakmai szervezetben töltött be különböző tisztségeket. Elnöke volt az Országos Köznevelési Tanács felsőoktatási szakosztályának, és a Magyar-Jugoszláv Baráti Társaságnak, alelnöke a Magyar Jogászegyletnek, választmányi tagja a Magyar-Amerikai Társaságnak, a Magyar-Angol Társaságnak és a Magyar Írók Szövetsége Baráti Egyesületnek, tagja a Miniszterelnökség mellett működő reformbizottságnak, a Társadalomtudományi Társaság elnöki tanácsának, a Magyar Külügyi Társaság elnöki tanácsának, az Országos Ösztöndíjtanácsnak és az Országos Szabadművelési Tanácsnak.

1945 mint egy perspektivikusan új kor kezdete természetesen a társadalomtudós Moórt is fokozottabb aktivitásra sarkallta. Meghívottként *A demokrácia örvényei* című előadással vett részt a később „demokrácia-vitának” elkeresztelt konferencián, melyet 1945. június 26. és július 6. között a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán rendeztek (Moór Gy. 1945a, 96-106.). A tizenhárom előadó között a korabeli legjelentősebb politikai pártok képviselői és a tudomány emberei fejtették ki véleményüket a magyar társadalom legégetőbb kérdéseiről, a szükséges politikai változások irányairól. Moór gondolatai összegzésékképp a demokrácia megvalósításához szükséges „mértéktartásról” tesz említést, mely mint politikai „erény” doktriner elvek túlzó és végletes erőszakolását képes ellensúlyozni. A mértéktartás erénye biztosíthatja a kellő „politikai érettséget” a demokrácia – sokak szerint a „legnehezebb”, de Moór szerint egyben a „legemberibb” társadalomszervezési forma – megteremtéséhez. Moór 1945 és 1947 között írt számos más tanulmányában is központi helyet foglalt el a demokrácia megvalósításának és működtetésének a problémája (Szabadfalvi J. 1991, 28–41.).

⁶ MTAK Kézirattár Ms 1364/36.

⁷ A Magyar Tudományos Akadémia átszervezésével kapcsolatos történésekről lásd: N. Szabó J. 2015a; N. Szabó J. 2015b, 355–358.

A belpolitikai életben 1947 tavaszára egyre erőteljesebb támadások kezdődtek a polgári (politikai) demokrácia intézményrendszere ellen. Ez az esztendő azonban nemcsak a magyar demokrácia, hanem Moór életében is fordulatot hozott. A belpolitikai helyzetben, illetve a hatalmi erőviszonyokban bekövetkező változások egyre határozottabb közéleti-politikai szerepvállalásra készítették. Az ezekben a hetekben – jellemző módon – a Magyar-Amerikai Társaságban tartott előadásán a következő kijelentést tette: „A többségi elv a demokráciáknak nem egyedüli és nem végső alapelve. A demokrácia végső alapja egy erkölcsi felfogás: minden ember egyforma emberi méltóságának elismerése, ami elismerése annak is, hogy az emberi méltóság, az emberi személyiség korlát az államhatalom számára is. Éppen ezért a demokrácia számára az államhatalmat korlátozó szabadságjogok éppoly fontosak, vagy még fontosabbak, mint az államhatalomban részvételt biztosító politikai jogok. Az igazi demokrácia a kisebbség jogát is elismeri.” (Moór Gy. 1947a, 59.) A jövőért egyre inkább aggódó, azt féltő polgár hangja szólal meg ezekben a mondatokban.

A mindennapi történések Moórt nemzetgyűlési képviselőként egyre aktívabban parlamenti politizálásra készítették. 1947 nyarán az új választójogi törvénytervezet parlamenti vitájában aggályait fejezte ki az előterjesztés demokratikus jellegét illetően.⁸ Az országgyűlés feloszlását követően a Pfeiffer Zoltán által életre hívott Magyar Függetlenségi Párt jelöltjeként ismételten mandátumhoz jutott. Az új kormányprogram feletti vitában Moórnak még lehetősége volt pártja álláspontját kifejteni, melynek során kifejtette a „köztudomás szerint” tisztátlan eredményt hozó „kék cédulás” választást.⁹ Egy bő hónappal később a „petíciós per” végeredményeként a választási bíróság a Magyar Függetlenségi Párt mandátumainak megsemmisítését mondta ki. Ezzel szakadt vége Moór szűk két éves politikai tevékenységének.

Az időközben bekövetkezett társadalmi-politikai változások mellett Moórt romló egészségi állapota is megakadályozta a további aktív közéleti tevékenységben. A korabeli politikai közhangulatot jól jellemzi Kállai Gyula azon parlamenti felszólalása, melyben az új magyar kultúrpolitika megteremtése kapcsán az egyetemeken és a tudományos intézményekben bekövetkezett változásokat így kommentálta: „Egyetemeink és tudományos intézményeink, főleg a Magyar Tudományos Akadémia falai között igen elevenen él még a reakció szelleme. Ezen a téren ugyan Kornis Gyula, Moór Gyula és Halasy Nagy József eltávolítása is bizonyítja,

⁸ Vö. Moór Gyula 1947. július 23-án a Nemzetgyűlésben elmondott beszéde. *Nemzetgyűlési Naplója*. VIII. köt. Budapest: Athenaeum, 1947. 508-513.

⁹ Moór Gyula 1947. október 8-án az Országgyűlésben elmondott beszéde. *Országgyűlési Naplója*. I. köt. Budapest: Athenaeum, 1947. 116-146. (A beszédről megjelent sajtótudósítás: Hitvallás – pergőtűzben: Az első nagy ellenzéki megnyilatkozás az új parlamentben – Moór Gyula kétórás nagy beszéde a kormányprogram vitájában. *Ellenzék*, 1947. október 11. 1-2.)

hogyan az utóbbi időkben történt egy és más, de természetesen ez még nem elegendő.”¹⁰ Ezt követően az „események” végképp felgyorsultak. Az új hatalom mindent és mindenkit félreállított, aki továbbterjeszkedésében bármiféle akadályt jelentett számára.

Moór Gyulát 1948. december 31-ével, hatvanéves korában, bár még érdemeinek elismerése mellett „végleges nyugállományba helyezték”. A kari tanács nyugdíjazása bejelentésekor a következő határozatot hozta: „[A] kar – elvonatkoztatva a nyugalomba vonuló kartárs politikai magatartásának bárminő megítélésétől – megbízza a dékánt, hogy fejezze ki a kar tagjainak kartársi érzelmeit és nagyrabecsülését, melyekkel iránta az európai tudós, a kiváló tanár, a megértő kollega, az ifjúság meleg barátja s egyben egyetemünk ügyeinek előmozdítója iránt viseltetnek.”¹¹ A Magyar Tudományos Akadémia 1949-es átszervezésekor már ennyire sem voltak tapintatosak. Politikai okokra hivatkozva Moórt egyszerűen kizárták az Akadémia tagjainak sorából. Rehabilitációjára épp 40 évvel később, 1989-ben került sor. Moór 1950. február 3-án, életének 62. évében gégerákban hunyt el Budapesten. A halálát követő jogi kari tanácsülés – a korábbi tradíciókkal ellentétben – már nem emlékezett meg a nemzetközi hírű tudós elhunytáról.

Végül, epilógusként érdemes Füst Milán 1948. február 16-án kelt Moór Gyulához írt leveléből idézni: „Hogy politikai magatartásodban van-e, nincs-e hiba, nem vagyok rá alkalmas, hogy megítéljem, s annál kevésbé minthogy újságot nem olvasok már negyven éve, tehát semmit sem értek a napi politikához. Viszont Téged nemeslelkű és jó embernek ismertelek meg és meg is szerettelek – engedd meg, hogy ezt most közöljem Veled, valamint azt is, hogy barátodnak érzem magam akkor is, ha netán hevesseged, túlságosan nagy bátorságod s a napi politika rontó viharai olyan világokba sodortak volna is magukkal, amelyek nékem merőben idegenek. Ha tévedtél volna: én akkor is meg vagyok győződve jóindulatodról és feddhetetlenségedről.”¹²

Felhasznált irodalom

- Berencz János (1992): Moór Gyula (1888-1950). A jogfilozófus és a demokrata politikus. *Magyar Nemzet*, 1992. június 22.
 Boleratzky Loránd (1990): *A tiszai evangélikus egyházkerület miskolci jogakadémiajának múltja és szerepe a jogi oktatásban*. Keszthely.

¹⁰ Kállai Gyula felszólalása az Országgyűlés 1948. február 23-án tartott ülésén. *Országgyűlés Naplója*. III. köt. Budapest: Athenaeum, 1948. 505-506.

¹¹ ELTE Lvt. Iratok. 48. köt. Jkv. rendes ülés. 1948. december 15.

¹² Füst Milán 1948. február 16-án kelt levele Moór Gyulához. MTAK Kézirattár Ms 1364/61.

- Dénes Iván Zoltán (2015): *A történelmi Magyarország eszménye. Szekfü Gyula a történetíró és ideológus*. Pozsony: Kalligram.
- Horváth Barna (1923): Az új magyar jogfilozófia. *Keresztény Politika*, II. évf. 3. füz. 152–156.
- Horváth Barna (1993): *Forradalom és alkotmány. Önéletrajz 1944–45-től*. (Ford.: Nagy Endre) Budapest: ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet.
- Kornis Gyula (1943): Kornis Gyula ig. és t. tag, osztályelnök üdvözlő beszéde vitéz Moór Gyula r. tag székfoglalója alkalmából, 1943. február 8-án. In: *Akadémiai Értesítő*. LIII. köt. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Magyar Tudományos Akadémia Almanach MCMXLII-re*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Mály József (1991): Dr. Mály József ügyvéd visszaemlékezése egykori professzorára. (1991. szeptember 11.) A riportot készítette: Szabadfalvi József. (Kézirat) Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék Könyvtára.
- Márai Sándor (2008): *A teljes napló – 1948*. Budapest: Helikon Kiadó.
- Moór Gyula (1921): Somló Bódog. *Társadalomtudomány*, I. évf. 1. sz. 17–40.
- Moór Gyula (1931): *A jogi személyek elmélete*. (A M. Tud. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 2. sz.) Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Moór Gyula (1937): *A jogrendszer tagozódásának problémája*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Moór Gyula (1938): *A jogi oktatás reformja*. Országos Felsőoktatási Tanács 3. füz. Budapest.
- Moór Gyula (1943a): Az akarat szabadságáról. *Budapesti Szemle*, CCLXV. köt. 1. sz. 129–141; 219–231.
- Moór Gyula (1943b): *A szabad akarat problémája*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Moór Gyula (1945a): A demokrácia örvényei. In: *Demokrácia*. Budapest: A Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Kiadása, Egyetemi Nyomda, 96–106.
- Moór Gyula (1945b): Moór Gyula visszautasítja Szent-Györgyi Albert vádjait az Akadémia ellen. *Világ*, 1945. december 12.
- Moór Gyula (1946a): *Az élő és a halott múltból és a jogi oktatás reformjáról*. Ünnepi beszéd, amelyet a kir. Pázmány Péter Tudományegyetem alapításának CCCXI. és újjászervezésének CLXVI. évfordulója emlékére 1946. évi május hó 13-án mondott Moór Gyula dr. a Pázmány Péter Tudományegyetemnek 1945-46. évi Rector Magnificusa. Budapest: Egyetemi Nyomda.
- Moór Gyula (1946b): „Hozzánemértés és demagógia”. Moór Gyula professzor válasza Zsebők Zoltán miniszteri osztályfőnöknek. *Világ*, 1946. november 27.
- Moór Gyula (1947a): Fasizmus és demokrácia. In: *Tegnap és holnap között*. Budapest: Révai. 57–70.

- Moór Gyula (1947b): Béke és jog. *Jogászegyleti Szemle*, 1. sz. 15–18.
- Moór Gyula (2001): *Moór Gyula*. (Válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezetést írta: Szabadfalvi József) Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- N. Szabó József (2015a): Szent-Györgyi Albert tudománypolitikai és kultúrdiplomáciai tevékenysége a második világháború után. (http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/szent_gyorgyi_albert_tudomanypolitikai_es_kulturdiplomaciai_tevékenysege_a_masodik_vilaghaboru_utan)
- N. Szabó József (2015b): A jogtudományi elit és a politika (1945–1946). *Jogtudományi Közöny*, LXX. évf. 7–8. sz. 349–359.
- Szabadfalvi József (1991): „A demokrácia örvényei” (Moór Gyula demokráciafelfogása 1945-1947). *Valóság*, XXXIV. évf. 7. sz. 28–41.
- Szabadfalvi József (1994): *Moór Gyula. Egy XX. századi magyar jogfilozófus pályaképe*. Budapest: Osiris–Századvég.
- Szabadfalvi József (1995): Törekvések egy jogfilozófiai szintézisre. Moór Gyula jogbölcselete. In: Loss Sándor – Szabadfalvi József – Szabó Miklós – H. Szilágyi István – Zödi Zsolt: *Portrészázatok a magyar jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Miskolc: Bibor Kiadó, 143–210.
- Szabadfalvi József (2014): *Kísérlet az „új magyar jogfilozófia” megteremtésére a 20. század első felében*. Budapest: Gondolat Kiadó, 103–147.
- Szabadfalvi József (2024): *A magyar jogbölcseleti gondolkodás története*. Budapest: Gondolat Kiadó, 182–215.
- Szabolcsi Miklós (1991): Az Akadémia és a „kettőszakadt irodalom”. (Az MTA 152. közgyűlésén elhangzott előadásának rövidített szövege) *Magyar Hírlap*, „Ahogy tetszik” (A Magyar Hírlap kulturális magazinja) 1991. május 9.
- Szabó Imre (1946): A jogbölcselet problémái (Moór Gyula tanulmánya). *Jogtudományi Közöny*, I. évf. 1-2. sz. 39–40.
- Tagajánlások 1925-ben*. (Kéziratul) Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Tagajánlások 1942-ben*. (Kéziratul) Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Tettamanti Károly – Bachner Ernő (1991): Tettamanti Károly és Bachner Ernő 1937. április-májusban kelt levele Erdei Ferenchez. In: *Levelezés köz- és magánügyben 1931–1944. Címzett és feladó Erdei Ferenc*. Budapest: Magvető Kiadó.